SÖDERMANLANDS SPELMANSFÖRBUND

SÖRMLANDS-LÅTEN

NR 2-2025

MEDLEMSTIDNING FÖR SÖDERMANLANDS SPELMANSFÖRBUND

Sörmlandslåten

Medlemstidning för Södermanlands Spelmansförbund
c/o Leif Johansson

Torggatan 18c lgh 1302, 646 33 Gnesta

pg: 12 24 74-0
org.nr. 818500-9233

Medlemstidningen Sörmlandslåten
Ansvarig utgivare:
Bert Persson

Redaktionskommitté, sormlandslaten@sormlandsspel.se
Kerstin Lanbeck Vallén
Leif Johansson

Styrelse:
Ordförande: Bert Persson

Sekreterare: Adela Björn

Kassör: Ing-Marie Rapp

Övriga ledamöter: Christina Frohm, Maria Melin, Rolf Siwertz,
Lotta Fernros

Suppleanter: Emma Tjernström, Maria Munkhammar

Revisorer: Håkan Alm, Amanda Gydemo-Östbom

Revisorssuppleant: Annelie Sandell

Framsidan: Allspel på 100-årsstämman på Torekällberget. Magnus Dürr leder 100-årsmarschen. Foto Kerstin Lanbeck Vallén

Skicka din e-postadress till oss, då kan du få information digitalt! Och kom ihåg att meddela ändringar; vid varje utskick får vi några mail i retur pga felaktiga e-post-adresser! Skicka adressen till lotta@fernros.se

Läs om hur vi behandlar personuppgifter på http://sormlandsspel.se/juridik/

Bidrag till kommande nummer av tidningen vill vi ha som word-fil eller text-fil till sormlandslaten@sormlandsspel.se. (Kontakta redaktionen om du vill skicka fysiskt material.)

Använd om möjligt Times New Roman, stl 10 med 1,15 i radavstånd. Bifoga gärna bilder (i jpeg-format som separata filer), det lättar upp och gör det enklare att läsa tidningen. Vi förbehåller oss rätten att redigera insända bidrag, samt i förekommande fall sortera och prioritera bland insända bidrag.

Annonser om evenemang skickas till Kerstin Lanbeck Vallén kerstin.lanbeck@telia.com som lägger upp dem på www.sormlandsspel.se där all aktuell information återfinns.

Ordföranden har ordet

Foto Arne Blomberg

Jubileumsåret går mot sitt slut och jag vill tacka för alla insatser som gjorts för att fira förbundets 100 år, både programansvariga och publik. Det har varit spännande att varje vecka få "möta" sörmländska spelmän, såväl kända som mindre kända, i Arne Blombergs fantastiska projekt "100 år - 100 spelmän". Ett stort tack till Leif Johansson, som med benäget bistånd av Lotta Fernros och Ing-Marie Rapp ordnade en fantastiskt fin invigningskonsert i januari. Ett stort tack även till Rolf Siwertz som ansvarade för jubileumsstämman i Dunker i somras och den trevliga stämman på Torekällberget i Södertälje. Ett tack även till Prins Carl Gustafs stiftelse och Sörmlands sparbank för generös sponsring av jubileumsstämman.

Som avslutning vill jag påminna om att, för att förbundet ska kunna fungera och ordna aktiviteter så krävs det personer som är villiga att ställa upp för inval i styrelsen. Jag vet att valberedningen redan påbörjat sitt arbete, så om de hör av sig så tänk till och överväg på allvar att ge dem ett positivt svar.

Allt gott önskar jag er!

/Bert Persson

Inte bara kalsonger

Äntligen har spelmansförbundets vissamling kommit ut på hemsidan. Ett tjog visböcker och alla bandade intervjuer från visinsamlingen i slutet av 1990-talet.

Hösten 1994 genomförde Kultur i Sörmland och Gnesta kommun en kulturvecka i Gnesta med mängder av aktiviteter. Någonstans kläcktes tanken - borde man inte göra en insamling av visor i detta sammanhang?
Idén var bra och insamlandet spreds i länet.
Ett trettiotal visor ur Gnestamaterialet blev sångsamlingen *Kalsonger Blå - visor och ramsor i Gnesta*, men de övriga insamlade visorna hamnade i spelmansförbundets arkiv i form av inspelade intervjuer.

Kalsonger blå gavs ut av Sörmlands museum, med stöd av Gnesta kommun och Sörmländska folkmusikfonden. Häftet finns att köpa här: https://sormlandsspel.se/nya_butiken/

Och nu kan du alltså lyssna på visor, ramsor och berättelser. Finns under fliken Samlingarna/Visor. https://www.samlingarna.sormlandsspel.se/visor/

/Arne Blomberg

I det här och kommande nummer av tidningen kommer det att dyka upp små textrutor här och där med några medlemmars tankar om vad Spelmansförbundet har betytt för dem; höjdpunkter helt enkelt!

Jubileumsstämman i Dunker 2025.

Leif Johansson

Ingen har väl missat att Södermanlands Spelmansförbund fyller 100 år i år och är och förblir Sveriges äldsta folkmusikorganisation. Firandet fortsätter hela året och nu i mitten av året, när sommaren visade sin allra vackraste sida med nyutslagen grönska i tusen nyanser, med solen gassande från en i princip klarblå himmel och med alla fåglar sjungande för full hals i var och varannan buske, var det således dags för den stora Jubileumsstämman. Vår 100-årsstämma. Under vinter och vår hade man i styrelsen diskuterat olika platser att husera detta evenemang och valet stannade till slut på Idéfarmen utanför Dunker i centrala Sörmland. Stämmogeneral Rolf Siwertz hade lyckats få ihop ett digert program med workshops, allspel, scenspel och jubileumsmiddag. På erbjudna workshops kunde man bl.a. få lära sig kompa folkmusik med Simon Stålspets eller spela i Låtstugan tillsammans med Björn och Edit Ek. Vi som kom tidigt till platsen fick också njuta av Karin Kolteruds kulande elever ute i trädgården. Det blev en fin inramning medan vi satt och njöt av omgivningarna, vädret och väntade på att någon skulle våga dra igång ett buskspel. Det dröjde inte länge förrän lite skön fiolmusik tonade ut bland fruktträden och fler och fler hakade på. Så småningom var det så dags för Allspel, som idag leddes av flera olika Sörmlandsspelmän – en låt var. Ett kul och annorlunda grepp. Scenspelet sen blev väldigt varierat och bra. Vi fick höra en bra mix av grupper och solospelmän och det, som jag tyckte var riktigt bra, var att väldigt många av våra unga spelmän var på plats och visade att återväxten är tryggad. Där tror jag att vårt Låtläger har betytt mycket och att det är en verksamhet, som bör ha fortsatt hög prioritet i förbundets verksamhet.

En promenad genom trädgårdarna på Idéfarmen visade att buskspelet var i full gång i så väl närbelägna buskar som i små inomhus-krypin och skjul. I en av lokalerna fanns vår Dansnestor Bert Persson, som tillsammans med ett gäng entusiaster försökte återskapa och bringa liv i Slängpolska från Dunker. Jag vet inte om de lyckades men kanske dyker den upp på framtida kurser eller danshus?

Den officiella elen av spelmansstämman avslutades med sedvanligt Allspel och med den låt som fordomdags alltid avslutade stämmorna – Österåkers Brudmarsch. Det blev en värdig avslutning på en mycket lyckad spelmanstillställning.

Själva jubiléet avslutades med jubileumsmiddag i den stora ladan på området. Malmköpings Värdshus bistod med catering och en god och välsmakande buffé och som kronan på verket en sliskigt söt – men naggande god – liten hallonmousse.

Se det var ett riktigt kalas! Så firas en hundraåring!

Caroline Eriksson och Madliene Ahlström Eriksson

Slängpolskekompaniet. Foton Leif Johansson

Kompositionstävlingen 2025.

Leif Johansson

I den sörmländska folkmusikfloran finns ett antal vackra och pampiga jubileumslåtar, som komponerats till minne av olika minnesvärda tillfällen i Spelmansförbundets historia, så när det nu skulle firas 100 år, var det självklart att en kompositionstävling skulle utlysas. Uppdraget kom att bestå i att komponera en Jubileumsmarsch och tävlingen annonserades under hösten 2024. Styrelsen fick sen en grannlaga uppgift att bedöma ett femtontal bidrag – anonyma bidrag. Enligt en av styrelseledamöterna fanns där flera fina och välgjorda bidrag, men att man till slut kunde enas om ett av dem. När kuvertet med namnet på kompositören brutits visade det sig vara två personer; det äkta paret Magnus och Andrea Dürr. Jag fick ett litet samtal med Magnus.
Han berättade att de sett uppropet runt nyår och nästan genast kommit överens om att skicka in ett bidrag. Att försöka göra en låt tillsammans var självklart, då bägge två är duktiga och framstående spelmän, som är vana att samarbeta. Andrea var den, som började och knåpade fram en första repris och Magnus kompletterade sen med en andra. Bägge två spelade fram sin musik, då det kändes som det naturliga sättet att få fram en bra låt. Noterna fick komma sen. Att hitta på ett klämmigt och fyndigt namn på låten kan ibland vara det allra svåraste. Vi har helt enkelt kallat den för ”100-årsmarschen”, berättar Magnus.
Jag gjorde en låt tillsammans med Erik Rydvall en gång när vi gick på Eric Sahlström-institutet i Tobo, men annars har ingen av oss nån särskilt stor vana av att skriva musik, så det var roligt när det kom ett upprop med en tydlig deadline, som gjorde att komponerandet blev av. Det vore kul med fler liknande utmaningar, avslutar Magnus.
Vi gratulerar Magnus och Andrea till framgången och tackar för den fina låten.
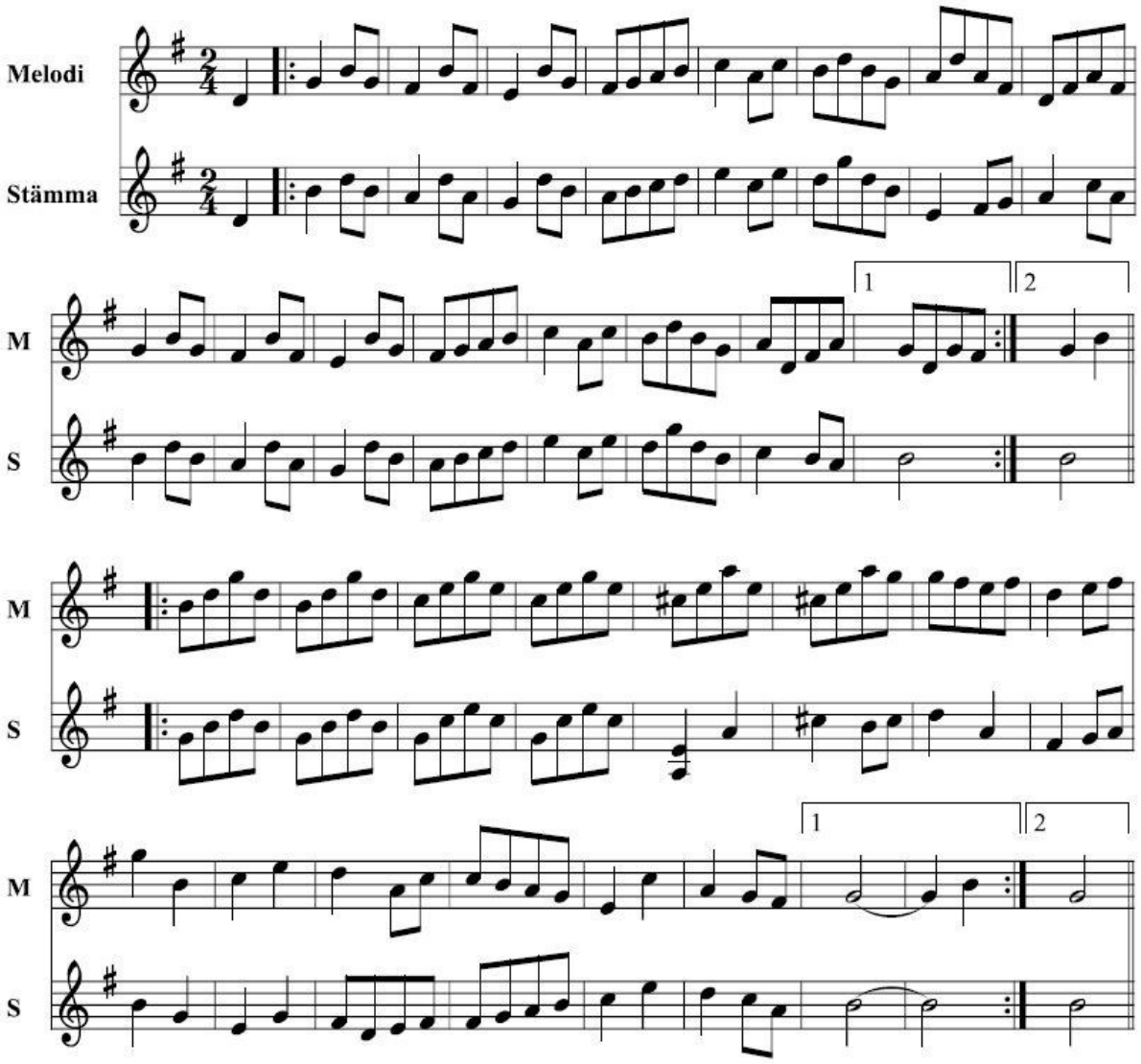

foto Leif Johansson

Detta har spelmansförbundet betytt för mig:

Varje gång jag kommit hem från en tillställning med Sörmlands spelmansförbund har jag varit helt lyrisk. Under heldagsevent med härlig musik och trevliga personer har jag blivit rikligt dränkt av sörmländsk folkmusik. Jag har känt mig ordentligt välkommen under mitt år av medlemskap. Tack!

Eira Blauberg, 21 år, Torshälla

100-årsmarschen av Andrea och Magnus Dürr

Wetterstugans vänner, denna löst sammansatta grupp. En blandning av folk, i olika åldrar och med olika erfarenheter, som träffades för att jobba och spela tillsammans. Varje år, veckan efter midsommar, möttes vi i Wetterstugan i Malmköping för städning, röjning, husrenovering, sortering i arkivet och mycket spel förstås. En del var där hela veckan, andra dök upp för bara en dag. På onsdagskvällen anordnades en konsert i Lilla Malma kyrka med de för dagen närvarande spelmännen, en tradition som fortfarande upprätthålls av Malmabygdens spelmän med vänner. När sedan Låtlägret startade, kom de på besök till arkivet och den obligatoriska BULLFESTEN!

Erik Leonardz, 52 år, Mellösa. Medlem sedan 27 år.

Om spelmansstämmor på Torekällberget/Kerstin Lanbeck Vallén

Spelmansstämmor på Torekällberget i Södertälje har en lång historia. Vi börjar 1918, alltså innan Södermanlands spelmansförbund fanns. Då bildades Östra Sörmlands Kulturhistoriska Förening i Södertälje. De började anordna hembygdsfester, bl.a. en hembygdsfest med spelmanstävling i Södertälje 1923. Då deltog flera av den tidens stora spelmän: Anders Andersson från Lästringe, Bergström från Tystberga, Lilja från Nyköping och många fler. Läs mer om det i Sörmlandslåten nr 1-1973.

Föreningen fick disponera Torekällberget och drev en livlig verksamhet där med hembygdsfester och annat under 1930- och 1940-talet. Man flyttade dit gamla hus, t.ex. Nora Kvarn från Mörkö och Råbygården. Så småningom, i samband med den stora citysaneringen i Södertälje, blev det för mycket att ta hand om och allt skänktes till kommunen. 1997 bytte föreningen namn till Kulturhistoriska föreningen Södertälje.

I mitten av 1940-talet inleddes ett samarbete med Södermanlands spelmansförbund och man hade många spelmansstämmor under Gustaf Wetters ledning. På 1970-talet började man med stämmor i sekelskiftesstil och det pågick till en bit in på 2000-talet. Sedan dess har det bara varit enstaka spelmansstämmor och ett par folkmusikfestivaler på Torekällberget. Nu – 2025 – firar vi att Södermanlands spelmansförbund fyller 100 år med en jubileumsstämma.

Torekällberget 1959, foto Arne Blomberg. Torekällberget 2025 foto Kerstin Lanbeck Vallén

Rapport från jubileumsstämman på Torekällberget

Kerstin Lanbeck Vallén

Sista lördagen i augusti var det dags för vår andra 100-årsjubileumsstämma, nämligen den på Torekällberget i Södertälje. Stämman var välbesökt i det vackra vädret. Efter välkomsttal av Spelmansförbundets ordförande Bert Persson blev det allspel med ett 50-tal deltagare. Allspelet började som så ofta med Lästringe gånglåt och avslutades med den nyskrivna 100-årsmarschen under ledning av en av kompositörerna, Magnus Dürr.

Grupper och enskilda spelmän avlöste varandra och efter flera timmars scenprogram tågade spelmännen till Torekällbergets torg för ett avslutande allspel. Under dagen fick vi se olika schottisvarianter dansas och Lästringe Låtar bjöd spelmännen på kaffe med hembakt. Runt om på Torekällberget var det mycket buskspel som fortsatte till sent på eftermiddagen.

På förmiddagen hade Lästringe Låtar spelstuga med låtar ur sin repertoar och på eftermiddagen kunde den som ville lära sig spela psalmodikon. Samtidigt med stämman pågick skördemarknad och där kunde man bl.a. lära sig tröska med slaga.

Låtlägret 2025.

Leif Johansson

Det sörmländska Låtlägret startade 1998 på initiativ av Anita Hedlund och undertecknad. Södermanlands Spelmansförbund hade under flera år arrangerat folkmusikläger där vi välkomnade alla åldrar. Samtidigt pågick en ständig diskussion om hur vi skulle nå fler ungdomar. Vi beslöt att prova att bjuda in till ett läger för barn och ungdomar i åldern 11-18 år. Skulle det komma några? Vi skickade information och inbjudan till samtliga musik- och kulturskolor i Sörmland. Det kom 11 st första året. Andra året kom det 25 st och tredje året var det fullt – 40 st.

Till 2025 års läger hade 15 barn anmält sig – samtliga flickor. Jag besökte Lägret, som i år hölls på Söra scoutgård utanför Nyköping. Jag kom dit på Lägrets sista dag och alla barn var i full färd med att städa alla utrymmena, packa sina pinaler och byta adresser och/eller telefonnummer, eller vad det nu är man byter nu för tiden. Till lunch, som Lägrets uppskattade kock Olof Sundfeldt lagat till, serverades lasagnette och en buffé av grönsaker. Min Låtlägertröja, med årtalet 1998, som jag hade på mig väckte stor nyfikenhet och uppmärksamhet och jag kom genast i kontakt med flera av barnen vid bordet. Jag berättade vem jag var och att jag varit med och skapat Lägret.

Efter måltiden fick jag möjlighet att prata med tre av flickorna. Det var Victoria Ellmark, 13 år, Ellie Forsberg Ervik, 14 år och Alva Markbäck, 15 år, samtliga från Nyköping. Victoria och Ellie spelade fiol medan Alva spelade blockflöjt. Det var första Låtlägret för alla tre och de beskrev det som jätteroligt och tämligen intensivt. Som exempel angav de att deras skärmtid under veckan hade minskat med flera timmar om dagen. Det fanns helt enkelt så mycket annat att göra. Ellie berättade om pysselhörnan där man kunde sitta och t.ex. pärla armband, om man ville ta det lugnt ett tag. Victoria nämnde femkampen, som var en tävling mellan de olika rummen (Mörkö, Dunker och Vingåker) och där man kunde samla poäng i olika grenar. Alva tycker om att läsa och hade med sig en bok, men den har hon inte hunnit öppna, så man förstår att det varit fyllda dagar.

Ett flertal gästlärare har besökt Lägret under veckan. Christina Frohm kom och berättade om August Widmark och lärde ut en låt efter honom. Eva Tjörnebo lärde ut några visor och Simon Nyberg kom och spelade gitarr för och med barnen. På kvällarna samlades man i Lägrets jamhörna för att lyssna på andra som spelade eller vara med själv och öva lite extra på dagens låtar. Hade man badat nån gång då, undrade jag. Det fanns ju trots allt en sjö strax nedanför scoutgården. Nja, det hade blivit lite skralt med det. Första dagen hade man hittat två stora men döda fiskar vid bryggan och då försvann lusten att bada hos de allra flesta.

Strax före kl. 14 började föräldrar och syskon att samlas för den avslutande konserten. Det blev en imponerande uppvisning av allt man hunnit lära sig under fyra dagar. Förutom en rad sörmländska hits fanns en halling från Värmland, ett par låtar från den skotska övärlden samt en låt i 7/8-takt. En imponerande spridning på instrument fanns också – förutom de vanliga fiolerna hörde vi cello, klarinett, blockflöjt, 12-strängad gitarr samt en elfiol (!).

Jag vill avslutningsvis tacka lärarna Emma Tjernström, Kristina Leesik och Albin Bryntesson, som inspirerat, engagerat och aktiverat barnen under veckan. Såväl Emma som Kristina är gamla Låtlägerdeltagare och det gläder mig extra att se dem nu som lärare och inspiratörer till morgondagens sörmländska folkmusikstjärnor. Slutligen ett extra tack till familjen Widmark i USA, som sponsrat årets Låtläger.

Fakta om Låtlägret: Antal deltagare 15. Årets Låtlägertröja var grön. Årets favoritlåt var Halling. Minst populär var 7/8-takten. Antal utlärda låtar var 14. Det traditionella bulltaberaset var i år på onsdagen. Deltagarna kom från Nyköping, Uppsala, Jönköping, Vagnhärad, Skärholmen, Sollentuna och San Fransisco/Göteborg.

Sånglekar – till nytta eller nöje?

(Tidigare publicerad i *Röster om danspedagogik.* Grönlund & Wigert (2004). Carlssons förlag)

Bert Persson

Del 2: Sånglekens funktion i traditionen

Som framgår av sånglekarnas olika benämningar, så har de förekommit i Sverige i minst 400 år. Vilken funktion har de haft och hur har många av dem kunnat överleva dels i muntlig tradition in i våra dagar, dels så pass länge att de har kunnat tecknas upp under 1800- talet och 1900-talets början? En förklaring kanske kan vara lekens funktion. Sånglekarna var förr inte som idag barnlekar. De var nöjen och tidsfördriv för ungdomarna och de vuxna. Ser man till de bevarade sånglekarna så märker man att de allra flesta hör till gruppen friar- och sammanparningslekar. Detta är lekar som innehåller moment där man bjuder upp en person till omdansning, ibland efter det att man klappat, kramat och kysst varandra. För dagens ungdom kanske inte det känns så märkvärdigt, men om man tänker på att detta var i en tid då umgänget mellan könen var starkt reglerat och övervakat av de övriga i samhället, så kanske vi kan ana den spänning som detta måste ha medfört. Tänk att få bjuda upp den man gick och drömde om, och att det dessutom var helt i sin ordning att kyssa varandra. Om man sedan själv blev uppbjuden av samma person måste lyckan ha varit fullständig. I lekarna var det även så att flickorna fick bjuda upp varannan gång, de hade alltså även möjlighet att göra sina val. Kanske var det så att man i leken hade möjlighet att undersöka om ens känslor var besvarade utan att behöva fråga. Gustav Ericsson (1820 – 1894), som var verksam som upptecknare i norra Södermanland under 1800-talets andra hälft, skriver*:*

> Detta är en starkt moraliskt dragande och sympatiserande lek könen emellan, och genom de vexlande rörelserna så hafva de tillfälle att närma sig eller undfly hvarandra och kunna de som äga en skarpare omdömesförmåga ärfara mera uti en lek än på längre tid uti det praktiska hvardaglifvet, om man vill nämligen mer kärlig dragning och förening.
> (Dansmuseet, Ericsson 1)

En annan orsak till sånglekarnas popularitet var säkert att det inte krävdes något danskunnande för att deltaga. Många skildringar talar om att alla kunde deltaga, såväl gammal som ung, och att det inte krävdes några speciella steg. Från Småland sägs t ex

> Ofta deltogo äldre personer i dansen. Man var ej så noga med stegen. Även den okunnige kunde få lov att vara med, blott han var rörlig i benen.
> (Nordiska Museet, E.U 190 92).

I lekarna fick man även möjligheter att skämta med varandra utan annan risk än att själv bli utsatt för skämt. Detta att alla kunde vara med samt att det i lekarna även fanns utrymme för skämt, betydde säkerligen mycket för sånglekarnas popularitet.
Av Gustav Ericssons skildringar förstår man att skämten inte alltid var särskilt snälla. ”Det är icke utan att här är tillgång och rum för gröfre skämt…” (Dansmuseet, Ericsson 2), ”Dock händer ofta här som i allmänhet att höfviskhet icke alltid hålles för helig.” (Dansmuseet, Ericsson 1). Detta var dock något som man var medveten om när man gav sig in i leken, som sällskapslekarnas lagar bjuder ”den som sig i leken ger skall han leken tåla” (Dansmuseet, Ericsson 3). Dessa skämt var möjliga eftersom ett viktigt drag i dessa sånglekar var improvisationen, både rörelse- och textimprovisation.

> Härvid söker man åstadkomma någon variation i det hela genom *texten*, antingen så, att strof sättes till strof utan egentligt sammanhang, eller så, att nya strofer skapas, som röra leken, …
> (Leffler, 1899, s. 7).

> Sånglekens handling medför alltid en viss *handlingsfrihet.* Äfven i en sådan på gränsen till vanlig dans stående lek som ”Udden står och sofver” uppstår därigenom oregelbundenhet.
> (Leffler, 1899, s. 8).

> Sången för alla paren kan aldrig vara regelbunden utan beror det på sångerskans fyndighet att passa sig efter personerna i öfverensstämmande med den aktning hvarje en hafver i sällskapet.
> (Dansmuseet, Ericsson 1)

Från 1800-talet finns en mängd uppgifter från folkliga miljöer om att sånglekar kom till användning när musikerna hade paus, eller att man inte hade lyckats engagera någon spelman till dansen. I en av sina nedteckningar skriver Ericsson att det enbart var flickorna som roade sig med sånglekar när gossarna ”förplägnade” sig. Det är förvånande att läsa detta eftersom i alla hans uppteckningar av sånglekar i norra Södermanland, så talar han om att gossar och flickor deltager i lekarna. Lite senare skriver han dock att ”Dessa lekar utfördes mäst af flickorna jemte de anständigaste gossarna då de lämnades ostörda af gaphalsarna och

fyllbultar…" (Dansmuseet, Ericsson 4). Möjligtvis så gör han skillnad mellan "ringdansar" eller danslekar, sånglekar och "lekar af mer sammansatt art". Om de sistnämnda skriver Ericsson "…hvilka med all höfviskhet öfvades såväl vid större dansgillen som och i allmänhet då ungdomen var samlad och man saknade spelman…" (Dansmuseet, Ericsson 4). Det förefaller som den sistnämnda kategorin innehåller moment som ligger nära den vanliga dansen, t ex så dansar man polska som omdansning i leken. Detta kanske gjorde att pojkarna gärna deltog i dessa lekar. Eller kan det vara så att när han skriver att pojkarna inte deltager, så talar han om hur det var i slutet av 1800-talet. Från den tiden finns nämligen några belägg för att det mest var flickorna som deltog i sånglekarna. Från Finnmossen i Värmland sägs bland annat "…pojkarna i synnerhet drog en lättnadens suck då barnsligheten var överstånden…" och "…det var med avsmak som pojkar i 15 – 25 års ålder deltog…" (Nordiska museet, E.U 329 41). Trots dessa aversioner mot lekarna så fanns det dock, enligt meddelaren, förmildrande omständigheter:

> Men fans 'kärlek' då och förhöll det sig så att man gick med obotlig 'bröstvärk' för en välfödd och rödkindad flicka så passade man ju givetvis på och högg sig ordentligt fast i hennes utsträckta hand och fick sig några fattiga minuter av obetalbar sällhet.
> (Nordiska museet, E.U 329 41).

Vi vet att mot 1800-talets slut så försvagades sånglekarnas ställning som förströelse. I och med att de äldre slutar med sånglekar så kommer de att tas upp av barnen, dessutom startar en pedagogisk rörelse där man använder sånglekarna, men mer om det senare.
Från 1800-talet finns en mängd uppgifter om sånglekar i s k folkliga miljöer. Det är säkert så att för väldigt många i dag är sånglekarna något som enbart varit en del av det folkliga kulturarvet i Sverige. Ser vi dock till sånglekarnas äldre historia i Sverige, så är de flesta beläggen för sånglekar från de övre samhällsklasserna. I bröllopskväden från 1600- och 1700-talet nämns flera sånglekar vid namn (Tillhagen & Dencker, 1950). Anledningen till att det finns så få folkliga belägg från denna tid, har säkert att göra med att man ännu inte på allvar börjat intressera sig för de breda folklagrens kultur. Detta sker först i någon större omfattning under 1800-talet, som ett resultat av nationalromantiken. Därför ökar antalet skildringar av sånglekar i folkliga miljöer under denna tid. I de övre samhällslagren lektes ännu under 1800-talets första hälft sånglekar. Läser man dagböcker från denna tid så hittar man flera uppgifter om detta (Grandinson, 1909; Erixon, Stålhane, Wallin, 1985).
Vilken roll spelade då sånglekarna i högreståndsmiljön? Jag tror att de har fungerat som avkoppling från ett formaliserat umgänge, som var styrt av en mängd regler och som en stunds frihet från tidens strikta dansstil. I en beskrivning från en herrgårdsbal i Värmland kan vi läsa: "Och så väva vi vadmal så att svetten lackar och lockarna rakna och glädjen står högt i tak." (Lilljebjörn s. 119 ur Rehnberg, 1963).

Hur ser då dessa sånglekar ut till sin struktur? Väldigt vanligt är att lekarna är enstrofiga, med få rörelseelement som upprepas så länge de lekande finner nöje däri. Lekarna har en repetitiv uppbyggnad, något som är vanligt i all folklig danskultur. Består lekarna av flera strofer, så är det små förändringar i lekutförandet för varje strof. Oftast finns det en grund som sedan upprepas med en liten förändring. Kan man inte leken när den börjar, så har man ändå snart lärt sig eftersom sång och rörelser upprepas hela tiden. Lekarna innehåller inte heller en mängd olika och svåra steg. Stegen består till stor del av gång- och springsteg. Ibland använde man ortens polska vid omdansningarna.

Referens:

Tryckta källor

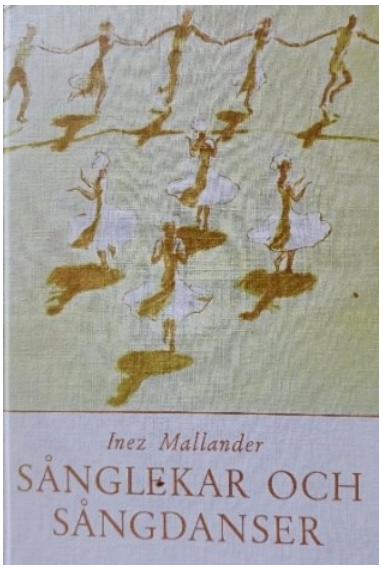
Erixon S, Stålhane A & Wallin S: (1985) ÅRSTADAGBOKEN av Märta Helena Reenstierna. Journaler från åren 1793 –1839. Del 1 1793-1812**.** Tredje oförändrade upplagan. Stockholm, Esselte kartor AB.
Grandinson, M: (1909) Malla Montgomery-Silfverstolpes Memoarer. Andra delen 1804- 1819. Stockholm, Albert Bonniers förlag.
Leffler, K. P (1899) Folkmusik från norra Södermanland, Stockholm, Södermanlands Fornminnesförening.
Rehnberg, M: (1963) Svenska gästabud från alla tider. En antologi om svenska mat- och dryckesseder. Stockholm, Forum AB.
Tillhagen, C-H & Dencker, N: (1950) Svenska folklekar och danser II, Stockholm

Otryckta källor

Dansmuseet, Arkivet för folklig dans
1. Ericsson, G. (u.å) Ur Södermanlands Folklif. Folklekar, Barnlekar, Skämtlekar, Spring och fältlekar, gymnastik och kraftyttringar, Sång och Danslekar, Pantlekar

2. Ericsson, G. (u.å) Skämt-lekar öfvade i Åkers härad ännu 1860 – 70, upptecknade efter åsyna öfning af Gustav Ericsson
3. Ericsson, G. (u.å) Ringdansar, Sång och Danslekar samt äldre Allmogedansar i blandad ordning från enklare till mera sammansatt bildning, upptecknade inom Åkers o Östra Rekarne Härader
4. Ericsson, G. (u.å) Dansnöjen, Allmogedansar, Sång och Danslekar, samlade anteckningar från Åkers och Rekarne härader. Samlade af Gustav Ericsson

Nordiska museet, etnologiska undersökningarna
E.U 190 92 (u.å) Österlund, E. Kulltorp sn. Västbo HD, Småland
E.U 329 41 (u.å) Gunnar Persson, Nordmarks-Odalsfält, Finnmossen

För mig var spelmansförbundet länge synonymt med **Låtläger**. Jag var där de flesta år mellan 1999-2007. Många nya människor, låtar, Leffes (Leif Johansson) kluriga rumskamp-uppdrag och inte minst alla bus minns jag med glädje. Ni som var med något av mina sista år minns kanske den fina Törnrosa som byggdes i tystnad och mörker en natt.

Nu hoppas jag att förbundet på allvar tar tillvara de positiva krafter som finns hos den yngre generationen även om det innebär stora förändringar! Låt de yngre göra vad som behövs nu även om det är på andra sätt än ni äldre gjort tidigare!

Linnea Mason, 36 år, Flen

Minnesord över Magnus Gustafsson

Riksspelmannen, folkmusikforskaren och fil dr i musikvetenskap Magnus Gustafsson har avlidit i en ålder av 70 år. Hans intresse för folkmusik väcktes i unga år då han spelade klarinett och fiol vid musikskolan på hemorten Alvesta och senare fick kontakt med lokala spelmän. Efter att ha haft tjänster som mellanstadielärare under några år valde han att helt satsa på musiken. Han var under en följd av år chef för Smålands musikarkiv som han grundade och hade även en tjänst på Musik i Syd. Mest känd är han för att vara initiativtagare till Korröfestivalen och som medlem i gruppen Sågskära och på flera utgåvor med den och även andra konstellationer. Han blev tidigt intresserad av så kallade spelmansböcker och flera sådana fanns att finna i Småland och närliggande landskap. Det blev också med utgångspunkt från Petter Dufvas notbok som han spann vidare och skrev den omfattande doktorsavhandlingen som han disputerade på vid Lunds universitet 2016. Han erhöll Zorns guldmärke 2015, Kungliga musikaliska akademien kallade honom som medlem 2022 och så sent som i år erhöll han konungens medalj av åttonde storleken. Sommaren 2025 gavs den sista skivan ut ”Den bortglömda polskan” tillsammans med spelkamraten Anders Svensson och hustrun Susanne. Magnus var en kunnig och generös person som gärna delade med sig av sin kunskap. För mig personligen var han ett enormt stöd vid utgivningen av både Stares och Widmarks notböcker som jag vet att han uppskattade mycket.

/Christina Frohm

Minnesord över Thore Härdelin

Det är i maj 1962 och spelmansförbundet i Sörmland har anordnat spelmansstämma i Eskilstuna. En ung man som just knutit kontakt med spelmanslaget i hemstaden Södertälje, dit han nyligen flyttat med sin mamma, följer med farbröderna och tanterna dit. Han heter Thore Härdelin och har börjat spela fiol med sin pappa som lärare. Han träffar honom endast på skolloven och nytt för denna vår är att även delsbodräkten fått följa med hem i bagaget. Då händer det som är mycket ovanligt för tiden att två tonåringar vistas på samma spelmansstämma, nämligen Thore som snart ska fylla sexton och jag själv som är fjorton. En lokaltidning uppmärksammar oss och passar på att ta en bild med dessa prydliga ungdomar. Thore berättar entusiastiskt om hur han precis börjat öva rullstråk och det görs bäst genom att sitta i fåtölj med högerarmen låst av armstödet. Själv är jag något tveksam till just den metoden eftersom jag är fem år på väg med fiolen och redan behärskar rullstråken som behövs för att kunna exekvera Lästringe storpolska. Nåväl – nu vet vi om varandras existens och åren som följer är vi väl omhändertagna i spelmanslaget och förbundet. Varje månad håller Stockholms spelmansgille en träff på restaurang Fjädern i Stockholm där vi är stamgäster och ofta gästartister. Vi övar in nya låtar på telefon. Som jag minns det lägger jag luren till bakelittelefonen i en glasskål hemma i Gnesta och hör tydligt hur förstastämman klingar hemma hos spelkamraten borta i höghuset i Brunnsäng. Thores rara mamma Mirjam tar fram sin Skedevidräkt och följer med på tillställningarna som kan vara årsmöten och stämmor. Repertoaren domineras av de vildaste hälsingelåtarna med några få undantag. På en av träffarna på Stockholms spelmansgille träffar vi en jämnårig från ett av de många folkdanslag som fanns. Han hette Lasse Carlsson och kom senare att heta Wilhelm Grindsäter – resten är historia brukar man säga. Efter realexamen på läroverket börjar Thore som brevbärare i Södertälje. Han övar fiol och tränar hos tyngdlyftarna medan jag själv börjar på sagda läroverk och övar fiol på annan ort. Jag kan och vill inte följa med gossarna på alltmer utsvävande resor och tillställningar. Punkten sätts när jag i lågskor en vinterkväll i Södertälje får hjälpa dem iväg genom att skjuta på en gammal bil som ska ta dem till Jokkmokks marknad. Thores väg till riksspelmanstiteln blev något krokig vilket bekymrade både honom och hans far. De fick ta nya tag med den traditionella hälsingerepertoaren och det åtrådda silvermärket fick han 1967 i Kiruna. Jag minns hur publiken vid stämman höll andan och när Thores namn ropades upp ljöd gamla vännen Vifast Björklunds röst: ”Pris ske Gud!”. Genom åren har vi haft sporadisk kontakt och Thore har kallat mig för ”lillasyster” som är det bästa tänkbara epitetet.

På senaste tiden i de sociala mediernas era har vi hållit kontakt och där har jag fått möjlighet att bråka på honom och skriva att han ska sköta om sig, vara rädd om sitt liv och verkligen inte självmedicinera.

Ett kärt minne för mig är att jag som representant för zornmärkesjuryn på plats i Delsbo 1998 fick läsa upp motiveringen för hans guldmärke.

Vännen Christina Frohm

Från en spelmansstämma på friluftsmuseet Djurgården i Eskilstuna 1962.
Stående Arvid Karlsson Nyköping och Ernst Persson Katrineholm.
Knästående Thore Härdelin och sittande Christina Frohm. Foto: Tidningen Folket

Sigridslunds Café & Handelsbod.

Många är vi, som besökt Sigridslunds Café för att ta del av fantastiska konserter, men även för att njuta av gott fika eller välkomponerade tallrikar med diverse godsaker. Makarna Åsa och PeO Jacobsson har på några år byggt upp en verksamhet, som uppmärksammats långt utanför landskapets gränser. På sommarhalvåret vallfärdar publiken till Sigridslund, mitt i Sörmland, för att få möta och lyssna på gräddan av vad folkmusik-Sverige och världen i övrigt kan erbjuda.
Men låt oss ta det från början. Jag satte mig ner tillsammans med Åsa och en kopp latte. Åsa tog en välbehövlig paus från arbetet. Vi tog det från allra första början. Sigridslund är alltså från början en skola, vars huvudbyggnad uppfördes redan 1826. Det var greve Bonde på närliggande Vibyholm slott, som lät uppföra skolan för ”allmogens barn”. Den uppfördes som en mindre herrgårdsbyggnad med flyglar och gavs namn efter Bondes yngsta dotter Sigrid. Som skola fungerade den ända fram till 2009, då den som Sveriges då fortfarande fungerande äldsta folkskola som funnits i samma byggnad hela tiden lades ner. Devisen ovanför entrén skvallrar om gamla tiders ideal; ”EJ BÄTTRE BÖRDA MAN PÅ VÄGEN BÄR ÄN VISDOM MYCKEN.
Från 2016 fungerade Sigridslund som café, vars verksamhet Åsa och PeO tog över och nyöppnade påsken 2018. Drömmen om att driva ett café hade då funnits länge hos makarna och ett första försök att förverkliga drömmen gjordes 2017, då man köpte in sig på Orangeriet på Tullgarn och hann genomföra en julmarknad. Tyvärr framkom det efter en tid att Ståthållarämbetet hade andra planer för området, då Tullgarn ju är ett kungligt slott, så den drömmen gick om intet. När så möjligheten med Sigridslund dök upp var man snabba att slå till, vilket ju har visat sig bli ett lyckokast för såväl Åsa och PeO som alla gäster och för hela bygden.
Det första man gjorde 2018 var att bygga den stora altanen på baksidan av huset. Första säsongens artister var lokala förmågor, i vissa fall hämtade från familjen där såväl Björn som Lovis är duktiga musiker. (Lovis har ju på senare tid vuxit ut till en fullfjädrad artist på folkmusikscenen och hen är dessutom ofta anlitad som ljudtekniker.) Man sökte tidigt kontakt med Scenkonst Sörmland för samarbete kring folk-och världsmusikartister. Låtlägrets lärarkår och gästartister var också tänkbara för spel på Sörmlands nya folkmusikscen. 2020 blev det PANDEMI! Allt ställdes in och där kunde det hela ha tagit slut. Men inte för Åsa och PeO på Sigridslund, som visste på råd. Man skaffade det stora scentältet och vände det utåt trädgården, där folk kunde sitta och fika med avstånd mellan sig. Artisterna kom, glada att få spela, och publiken kom då man kunde sitta utomhus och Åsa berättar att den sommarens omsättning har de sen dess inte kommit i närheten av!
Var hittar man alla dessa fantastiska artister, undrar jag? Vi har lyssnat och hört live och på CD och vi har numera ett ganska stort kontaktnät. Glädjande nog har vårt koncept börjat sprida sig i artist-Sverige, så det händer inte sällan att de kontaktar oss för att fråga om de kan komma och spela. Och vi försöker alltid att försöka få till det. Numera vågar vi också boka in ganska okända nummer, för vår publik litar på att de får en fin musikupplevelse vare sig det är Ale Möller som kommer eller en helt okänd artist på väg upp.
Jag frågar om drömbokningen. Vi har redan haft många drömbokningar, men det finns flera stycken kvar, säger Åsa. En är den ikoniske kontrabasisten Sébastien Dubé med spelkamrater. En annan dröm är den finska gruppen JPP. Jag är säker på att Åsa och PeO kommer att lyckas knyta dem till sig för kommande säsonger.
Slutligen frågar jag Åsa om själva caféet och handelsboden. Hon svarar att hon kliver upp kl. 04 varje morgon (!) för att baka. Man bakar allt bröd själva. Man serverar lokalproducerad mat och säljer produkter från lokala hantverkare. Ett ställe, som är värt en omväg – för att inte säga en resa.
Jag tackar Åsa för kaffet och åker hem till Gnesta medan Åsa fortsätter sitt arbete i köket inför helgens rusch.

/ Leif Johansson

bilder frv: Åsa & PeO, Bazooka Trio, Ale Möller trio, foto Leif Johansson

Sörmländska utmärkelser vid zornmärkesuppspelningarna

Vid årets uppspelningar i Örebro fick vi två nya sörmländska riksspelmän. *Anders Larsson* fick silver ”för dansant och variationsrik trall av sörmlandslåtar” och *Magnus Dürr* "för traditionsrikt och dansant spel av sörmlandslåtar på kontrabasharpa".
Dessutom belönades Nina Nu-Wesemeyer och Calle Lundbäck med diplom.

Sörmlandslåtens redaktion gratulerar alla fyra!

Instrument till utlåning

Sörmlands Spelmansförbund har ett antal instrument som medlemmar kan låna under en begränsad tid. Det rör sig om sådana som vi fått i gåva och låtit renovera. Främst gäller det lite ovanliga instrument som man kanske vill prova på innan man skaffar ett själv. Lånehandlingar upprättas och instrumentet kan hämtas på överenskommen plats. Ta kontakt med någon i styrelsen.

Tagelharpa byggd 1983 av Styrbjörn Bergelt med stråke, låda och en del anvisningar

Viola som förbundet fått i gåva av Edvard Pettersson, okänd byggare. Etui, stråke, axelstöd.

Väskorgel – fabrikat Hugo Hedberg Stockholm - som förbundet förvärvat från en sörmländsk församling.
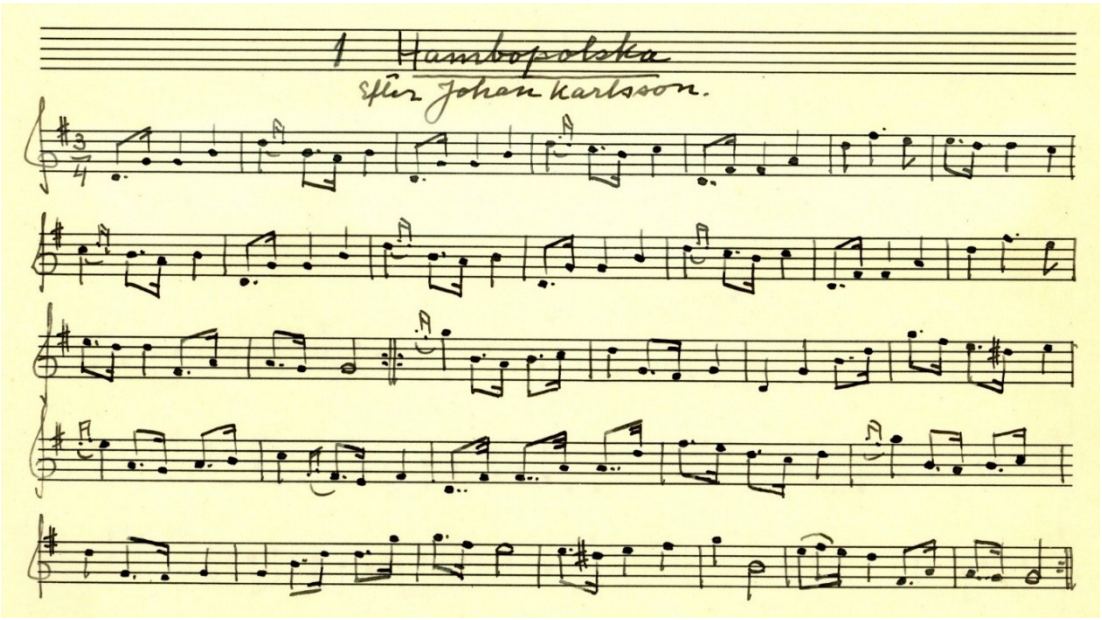

Foton Christina Frohm
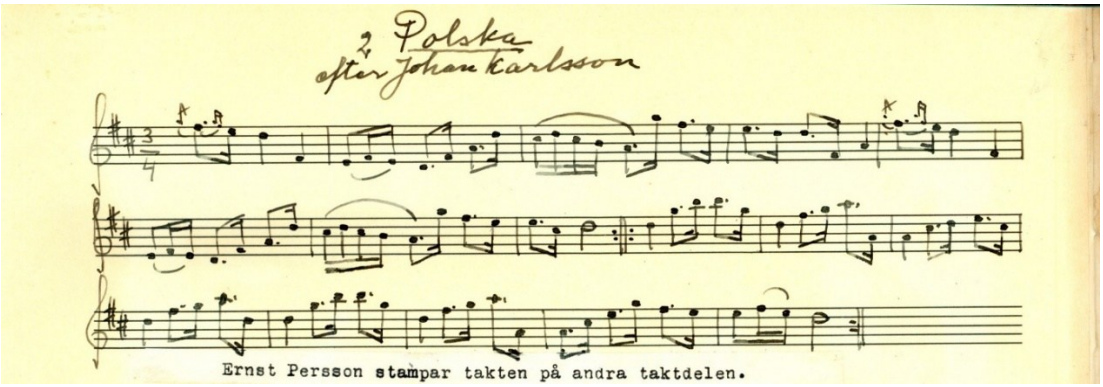
Vem var Ernst Persson?

/Kerstin Lanbeck Vallén

En person på fotot med Thore Härdelin och Christina Frohm på annan plats i tidningen är nog okänd för många. Ernst Persson (1892-1964) från Hulla i Österåker lärde sig spela av Karl Eriksson, ”Millerste-Kal” också från Österåker Han spelade på gillen, basarer och logdanser tillsammans med Millerste-Kal, Johan Karlsson från Betlehem i Österåker och med sin kusin Gunnar Larsson från Säby. Fyra låtar efter Ernst Persson tecknades upp av Olof Andersson 1936.

Genom åren har jag fått tillfälle att tillsammans med andra genomföra en mängd olika folkmusikprojekt under spelmansförbundets flagg. Låtläger, Dansborgarmärke, Sörmländska Visor – i tryck och på kassett, Riksspelmansveckan i Malmköping med alla tillbehör, Sörmländska brudmarscher – tryckta och klingande, renovering och mångårig användning av Gustaf Wetterstugan, visinventering … Roligt och berikande, fint med kontakter med alla de goda krafterna inom förbundet.
Anita Hedlund, 80 år, Malmköping

Returadress: Södermanlands Spelmansförbund, Leif Johansson, Torggatan 18c lgh 1302, 646 33 Gnesta

Inledande och avslutande allspel på jubileumsstämman i Dunker, foto Arne Blomberg